

СЕКЦІЯ 2. ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.942:316.614.5
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2021-3-4

**ВПЛИВ ЕМОЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА РОЗВИТОК
ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СІМ'Ї**

Володарська Наталія Дмитрівна,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії психології особистості імені П. Р. Чамати
Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України

volodarskaya@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1223-718X>

Карабаєва Ірина Ігорівна,

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника
Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України

karabaeva.i@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4286-2103>

Мета статті – дослідження впливу емоційних зв'язків у родинних стосунках на розвиток психологічного благополуччя дітей.

Методи дослідження – спостереження, опитування батьків, дітей, ігрові діагностичні завдання, методика асоціативно-чуттєвої фокус-реконструкції переживань історій життєвого шляху особистості.

Представлено **результати** емпіричного дослідження впливу емоційних зв'язків у системі сімейних стосунків на розвиток психологічного благополуччя особистості. Сімейні стосунки розглянуті у контексті взаємин батьків із дітьми як умови розвитку психологічного благополуччя. Проаналізовано чинники руйнування цих зв'язків, що створюють перепони у розвитку психологічного благополуччя. Виявлено особливості та тенденції емоційних зв'язків сучасного молодого подружжя. Знайдено вплив прояву психологічних захистів подружжя на створення перепон у розвитку психологічного благополуччя дитини.

Висновки: визначено, що сімейно-родинні цінності є основою формування психологічного благополуччя дитини. Узагальнюючи прояви емоційних зв'язків у батьків і дітей, окреслено значущість спілкування у родинному колі для дитини дошкільного віку. Було виокремлено чинники, що стають перепонами у становленні психологічного благополуччя дитини. Серед факторів, які впливають на руйнування психологічного благополуччя особистості, було виділено: бажання максимальної відданості партнера по взаємодії (яка руйнує взаємини з іншими), що порушує особистісні границі іншого; нездатність врегулювати власну амбівалентність емоцій, бажань; страхи втратити емоційну близькість у наявних стосунках (тривогу і вину), які породжують механізми психологічних захистів особистості; неможливість змінити стратегії утримання емоційних зв'язків у стосунках: витіснення, раціоналізацію, проекцію у ситуаціях власних внутрішніх конфліктів; відсутність конгруентності у взаємостосунках особистості з іншими; стратегію маніпулювання владою у стосунках між батьками; відсутність ієрархії у взаємодії членів сім'ї батьків і дітей; повторення старих поведінкових стратегій, нездатність їх поновлення.

Ключові слова: емоційні зв'язки, сімейні цінності, психологічне благополуччя, родина.

**INFLUENCE OF EMOTIONAL RELATIONSHIPS
ON THE PSYCHOLOGICAL WELL-BEING DEVELOPMENT OF FAMILY**

Volodarska Nataliia Dmytrivna,

PhD in Psychology, Senior Research Fellow,

Leading Researcher at the Laboratory of Personality Psychology named after P. R. Chamata
G. S. Kostiyk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

volodarskaya@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1223-718X>

Karabaieva Iryna Ihorivna,

PhD in Psychology,

Senior Researcher at the Laboratory of Preschool Psychology

G. S. Kostiyk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

karabaeva.i@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4286-2103>

Purpose – is to study the influence of emotional ties in family relationships on development of children's psychological well-being.

Methods – observations, inquiries of parents and children, playing diagnostic tasks, methods of associative-sensual focus-reconstruction of experiences of life stories of an individual.

Results – results are presented of the empirical study of impact of emotional ties in the system of family relations on the psychological well-being development. Family relations are considered in the context of relationship between parents and children, as conditions for the psychological well-being development. The factors are analyzed of destruction of these ties, which create obstacles in the psychological well-being development. Peculiarities and tendencies are revealed of emotional ties of a modern young couple. Influence is found of manifestation of psychological defenses of the spouses on creation of obstacles in the psychological well-being development of a child.

Conclusions. Summarizing manifestations of emotional ties of parents and children, importance was determined of communication in the family circle for a preschool child. Factors were identified that become obstacles to the psychological well-being development of a child. Among factors of the psychological well-being destruction of an individual were identified as follows: desire for maximum commitment of the partner in interaction (which destroys relationships with others), which violates personal boundaries of another person; inability to regulate own ambivalence of emotions and desires; fears of losing emotional intimacy in existing relationships (anxiety and guilt), which originates mechanisms of psychological protection of an individual; inability to change strategies for maintaining emotional ties in relationships: displacement, rationalization, projection in situations of own internal conflicts; lack of congruence in the relationship of an individual with other persons; strategy of manipulating power in the relationship between parents; lack of hierarchy in the interaction of family members of parents and children; repetition of old behavioral strategies, inability to renew them.

Key words: *emotional ties, family values, psychological well-being, family.*

Вступ

Сучасна молода родина перебуває у постійно змінних умовах (за умов економічної, політичної кризи, військового конфлікту і т. ін.). Виникають небажані перепони у формуванні сімейного благополуччя, психологічного благополуччя дітей. Важливим фактором впливу на формування психологічного благополуччя стає налагодження емоційних зв'язків між членами родини. Дослідження розвитку дитини підтверджують вплив сімейних стосунків на цей процес. Врегулювання емоційних зв'язків у родинних стосунках впливає на розвиток психологічного благополуччя дітей. Актуальною проблемою залишається дослідження впливу емоційних зв'язків у родині на розвиток психологічного благополуччя дітей. Окремі праці з цієї тематики загалом належать практикам. Особливості впливу на феномен психологічного благополуччя потребують ґрунтового та системного вивчення. Індивідуально-типологічні особливості особистості, суб'єктивна активність мотиваційно-потребової сфери, середовища, у якому вона живе, є взаємопов'язаними факторами у переживанні суб'єктивного благополуччя. Більшість дослідників концентруються на одному з перелічених аспектів, тож можна зробити висновок про те, що ця тема нині є дуже актуальною та вимагає додаткового вивчення і дослідження.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Аналіз психологічних досліджень, у яких вивчалися психологічне благополуччя особистості, чинники його розвитку, зокрема емоційних зв'язків у родині, показав, що більшість науковців дотримуються думки про те, що психологічне благополуччя є інтегральним утворенням особистості. Становлення почуття благополуччя стає актуальним у ситуаціях змін, які відбуваються у соціальному оточенні, у суспільстві. Проблема дослідження різних аспектів психологічного благополуччя розглядається у межах таких наук, як філософія, психологія, соціологія, юриспруденція тощо. У вітчизняній і зарубіжній психології можна виокремити низку напрямів досліджень означеної проблеми: дослідження феномену психологічного благополуччя з погляду моральності (Бенко, 2015); як результату соціальних відносин (Водяха, 2012); як прояву особистісних якостей людини (Майстренко, 2001), проте більшість концепцій має теоретичний характер, а наявні емпіричні дослідження зазвичай не ґрунтуються на діалогово-комунікаційній теорії та мають епізодичний характер. Багато досліджень спрямовуються на пошук умов формування позитивного психологічного клімату в сімейних взаєминах (Карбаєва, 2016). Питанням психологічної підтримки психологічного благополуччя

особистості, розробкою методик його відновлення займаються практичні психологи (Кондратенко, 2019; Володарська, 2019). Формуванням психологічного благополуччя особистості за сучасних умов військового конфлікту займаються соціальні робітники, психологи-консультанти, психотерапевти. Розроблені психотерапевтичні засоби реабілітації сімейних стосунків у сім'ях (Ньюфілд, 2012; Шамионов, 2012). Досліджуються характеристики суб'єктивного щастя як мета-почуття у роботах сучасних зарубіжних психологів (Extremera, José, Fernández-Berrocal, 2011). Питання впливу соціальних зв'язків, комунікацій особистості на її психологічне благополуччя представлено у роботах Селигман (Селигман, 2004). Розглядаються шляхи оптимізації психологічного благополуччя особистості (Keyes, Shmotkin, Ryff, 2002). К. Ріфф розглядає культуральний аспект почуття суб'єктивного психологічного благополуччя особистості через її емоційні та когнітивні оцінки власного життя (Ріфф, 2002). Широко визнана концепція, розроблена Е. Дінером і його колегами в руслі досліджень суб'єктивного благополуччя особистості (Diener, Oishi, Lucas, 2003). Відповідно до неї задоволеність життям розглядається як когнітивний компонент суб'єктивного благополуччя, що не змішується з афективними компонентами. Задоволеність визначається як глобальна оцінка реального життя через призму суб'єктивних стандартів «щасливого життя», які конструюються самостійно або засвоюються в готовому вигляді із соціального оточення. Загальний рівень задоволеності у кожен конкретний момент часу свідчить про ступінь розбіжності між життєвою реальністю й особистими стандартами «гарного життя».

Не до кінця вивченим залишається питання визначення та диференціації провідних факторів, що визначає стан суб'єктивного психологічного благополуччя, проблему переживання, емоційні зв'язки між батьками та дітьми.

Недостатньо розробленими залишаються питання психологічної підтримки та допомоги у відновленні емоційних зв'язків у родині. Руйнування цих зв'язків створює перепони у розвитку особистості, її психологічного благополуччя. Відновлення цих зв'язків стає умовою формування почуття радості, щастя, благополуччя. Будь-яка система (й зокрема сімейна) має свої межі, у рамках яких у особистості відбувається обмін інформацією, зміни у цінностях, життєвих стратегіях. Якщо ці рамки зберігаються без змін, то зберігається певний гомеостаз, сталість форм обміну інформацією. Прагнення до руйнування кордонів звичних для особистості взаємодій у сімейній системі породжує ентропію. Зазвичай у житті сім'ї утримується баланс між руйну-

ванням (ентропією) та гомеостазом. Відбувається боротьба між прагненням до утримання усталеного порядку взаємодії та хаосом. Ця боротьба руйнує або формує почуття благополуччя у її членів. Розглядаючи особливості взаємодії у сімейній системі, можна визначити чинники, що впливають на активізацію та перепони розвитку психологічного благополуччя особистості у сімейних стосунках.

Метою дослідження є вплив емоційних зв'язків у родинних стосунках на розвиток психологічного благополуччя дітей. **Завдання** статті: на основі узагальнення й аналізу емпіричних даних дослідження виявити чинники, які впливають на активізацію та перепони розвитку психологічного благополуччя особистості у сімейних стосунках молодого подружжя та дітей дошкільного віку.

Процес становлення психологічного благополуччя особистості відбувається впродовж усього життя, але базис, без якого людина не може існувати у суспільстві, закладається у дошкільному віці. Тому перший емпіричний етап нашого дослідження був проведений із дітьми старшого дошкільного віку. **Учасники.** В експерименті взяли участь 100 дітей шостого року життя та їхніх батьків (м. Київ). Із них: у повних сім'ях – 60 дітей; у неповних – 40 дітей (із них: у батьків у розлученні – 30 дітей; у матерів-одиначок – 6 дітей; у батьків-одиначків – 3 дітей; у бабусі – 1 дитина).

2. Методологія та методи

Нами був розроблений і проведений констатувальний експеримент, який мав таку процедуру: досліджувані діти включаються у ситуацію виконання ігрового діагностичного завдання: «Намалюй найкрасивіше та найбільш негарне у житті». Також безпосередньо проводиться спостереження із фіксацією отриманих даних. Для аналізу нами були взяті блоки: «Я та мої цінності», «Я та моя сім'я», «Я та світ навколо мене». В основу дослідження психологічного благополуччя батьків було покладено проведення методики незакінчених речень. За інструкцією, батькам необхідно було завершити написання речення: «Для мене психологічне благополуччя – це...», «Моєму благополуччю заважає...». Після написання відповідей проводилося їхнє обговорення, доповнення новими роздумами, висновками. Після обговорення вносилися нові уточнення у значущі фактори формування або блокування психологічного благополуччя особистості. Проводилося узагальнення проявів психологічного захисту особистості у взаєминах членів сім'ї. Методика асоціативно-чуттєвої фокус-реконструкції переживань історій життєвого шляху особистості виявляє особливості сприйняття емоційних взаємостосунків з іншими (колегами, сусідами, членами сім'ї). Саме аналіз

нарративу життєвих історій емоційних зв'язків, прив'язаності, залежності, психологічних захистів, емоційної близькості у взаємодії з іншими визначає чинники, що стають на заваді психологічного благополуччя.

Керуючись завданнями нашого дослідження, був проведений аналіз дитячих малюнків, розподілених на дві підгрупи. До першої підгрупи входили малюнки з відображенням того, що діти сприймають як цінне для себе, позитивне, що приносить радість, задоволення. До другої підгрупи увійшли малюнки з відображенням негативного, протилежного тому, що діти відображали в перших малюнках.

3. Результати та дискусії

Аналіз отриманих результатів експерименту визначив ієрархію вподобань дітей. В ієрархії переваг 20,6% старших дошкільників вбачають за цінне сім'ю; 7,9% дітей вбачають свою сім'ю найпрекраснішою у світі. Особливе місце посідає образ матері. Коментар до малюнку Дмитра Х. (5,5 р.): «Намалюю свою маму, вона найкрасивіша. Сердечко поруч. Я маму дуже люблю. Малюнок для неї малюю. Я їй покажу, вона зрадіє». Валя Х. (5,5 р) говорить, що дуже любить маму, у неї волосся спочатку було довге, а зараз коротке, і що поруч із мамою вона намалює метелика, бо він такий же красивий, як і мама. 2,6% дошкільників у своїх малюнках центральне й основне місце віддають малюванню образу матері. Бабуся також у 0,8% дітей асоціюється з добром, цей образ пов'язується з будинком, відпочинком, смачними пірижками. Такий же процент дітей (0,8%) позитивні емоції отримують, коли у батьків гарний настрій, коли вони разом подорожують, коли разом святкують. 1,7% дітей вважають наявністю подарунків, отриманих у колі сім'ї, та любов великим щастям. 3,5% дошкільників вважають бога й ангелів охоронцями себе та своєї родини. Члени сім'ї малюються згуртованими, серед них обов'язково є і автор малюнку, однак 4,2% дітей у батькові, братові бачать негатив. 0,8% бачать негатив у курінні батька, його поганому настрої, образах братів, самотності бабусі. 4,2% дітей негативом вбачають присутність чорних сил, що впливає на самих дітей і членів їх родини. 0,8% дітей розрив у сім'ї (малюють як розбите серце) переживають як негативне явище.

Окрім малювання, дітям була запропонована низка питань, пов'язаних із виявленням уявлень дітей про себе і сім'ю. Дітям були поставлені такі запитання: «На кого з дорослих ти хотів би бути схожим? Хто у твоїй сім'ї найщасливіший? Чи щасливий ти?» Більша частина дітей (50%) хотіла б бути схожою на тата (він сильний, красивий, заробляє гроші); на маму – 25% (вона добра, красива, щаслива); на брата чи сестру – 16,6%, на інших родичів –

8,3%. Щасливими татусів вважають 58,3% (бо у нього є я, бо він завжди веселий), 41,6% вважають щасливими мам, 16,6% бабусю та дідуся (бо я до них приїжджаю, бо вони мене люблять), 8,3% – братів і сестер. 100% дітей вважають себе щасливими. Більшість дітей щаслива тому, що у них є тато та мама, сім'я, друзі; вони щасливі від спілкування з батьками, від сумісної з ними діяльності.

За тим, що бажає дитина, можна зрозуміти, чим вона зараз цікавиться, що для неї є найбільш цінним. Бажання дитини відображають найбільш значимі та суттєві для неї об'єкти дійсності та сфери діяльності. На основі бесіди ми констатували таке. У дітей першочерговим є бажання мати батьків, сім'ю, родину. Іноді у дорослих складається враження, що діти зайняті своїми справами – іграми, веселощами, бешкетуванням, не сумують за ними, однак це не так, діти бажають мати батьків, сумують за ними. Бажають, щоб їхня сім'я жила у комфорті, у достатку. Діти можуть адаптуватися під ситуацію та жити практично за будь-яких умов, але їм потрібне комфортне, безпечне місце, яке вони називають домом, про що свідчать такі висловлювання дітей.

Катя Р. 5 років: «Хочу щоб батьки мене любили. Не були злими. Щоб була своя кімната з ремонтом, меблями. Квітами й ароматами».

Вероніка А. 6 років: «Дуже хочу щоб ми усією сім'єю поїхали на дачу й у відрадження з татом».

Анастасія Д. 6 років: «Щоб у Макса та мами не було вітрянки, й ми гралися всі разом».

Кирило А. 6 років: «Хочу все знати й працювати мільонером, щоб усе купувати, а також їжу для сім'ї».

Дарина К. 5 років: «Хочу навчитися готувати, щоб допомагати мамі й більше з нею гратися».

Виходячи з багаторівневого аналізу емпіричних даних, робимо висновок, що сім'я та спілкування у родинному колі є дуже бажаними для дитини дошкільного віку. Значущим дорослим для дитини може бути один із батьків або член родини – люди, до яких діти ставляться з високим ступенем довіри, мають теплі стосунки. Дитина вибирає значущого дорослого не випадково. Дошкільник не лише поділяє зміст загальних справ, але і думки, судження, оцінки, висловлювання дорослих. Якщо значущий дорослий забезпечує старшому дошкільнику інформаційне й емоційне поле, то дитина тягнеться до нього, шукає нові контакти з ним, які повноцінно задовольняють потребу дитини у соціальному пізнанні та спілкуванні. У змісті спілкування відбуваються динамічні зміни. Так старші дошкільники вже виділяють як необхідними для себе певні сімейні цінності (особливо сімейні свята, подорожі, перебування поруч у різних видах

діяльності), бажання бути їх активним учасником. Наявність повноцінної сім'ї, значимого дорослого, взаєморозуміння, прийняття, довіра у родинному колі впливають на активізацію розвитку психологічного благополуччя особистості у сімейних стосунках. Стійке взаємне непорозуміння, відчуження між членами родини, втрата значимого дорослого або втрата довіри до нього внаслідок руйнації цілісності сім'ї є перепороною у розвитку психологічного благополуччя дошкільника.

На другому етапі нашого емпіричного дослідження виконувалися такі завдання:

– виокремлення факторів, що впливають на активізацію розвитку психологічного благополуччя особистості у стосунках батьків;

– визначення проявів психологічних захисних механізмів, які створюють перепони у розвитку психологічного благополуччя у стосунках сімейної системи.

Досліджувані детально описували своє розуміння психологічного благополуччя, свої почуття, емоції. Проводився аналіз нарративу їхніх історій. Визначаючи те, що руйнує психологічне благополуччя, досліджувані виокремлювали випадки руйнування емоційних зв'язків батьків із дітьми, дружин із їхніми чоловіками, онуків із бабусями та дідусями, сусідів, вчителів та іншими, знецінення власних почуттів, думок та інших. Позначали відсутність почуттів до інших як норму стосунків, у яких гарантована безпека. Проживання емоційно безбарвного життя викликає стан фрустрації, втрату життєвих смислів: «Навіщо так жити», «Що цікавого у такому житті», «Мені байдуже, не хочу нічого міняти, хай так». Особистість накладає певні обмеження на взаємозв'язки з іншими, ставлячи вузькі рамки індивідуальних границь. Отримані результати були відсортовані за значущістю.

Нами були виявлені певні проблеми у стосунках батьків і дітей, які впливають на розвиток психологічного благополуччя. Серед факторів, що впливають на руйнування психологічного благополуччя особистості, були визначені:

– Бажання максимальної відданості партнера по взаємодії (яка руйнує взаємини з іншими), що порушує особистісні межі іншого (50% висловлювань). Додаткові спостереження й уточнюючі запитання показали, що обстежувані здебільшого відчують апатію, безініціативність, підкорення авторитету, які дають їм оманливе відчуття безпеки. Бажання жити «так, як я вважаю за потрібне», за стандартами одного з партнерів, не виказуючи власних суджень, ускладнює прийняття ними власного вибору, рішення. Це формує певні захисні механізми у поведінці. Зазвичай досліджувані уникали дискусій, жили за правилами інших авторитетних близьких. Найчас-

тіше особистість моделює власну поведінку за зразком іншого члена сімейної системи. Заперечення особистістю реальних перепон у сімейній системі для психологічного благополуччя формує незаперечний оптимізм, впевненість у відсутності реальної загрози або перешкод. Це породжує певну фальш у стосунках батьків, що породжує тривогу у дітей. Страхи одного з батьків у невідповідності очікувань іншого (звільнення з роботи, розлучення подружньої пари, смерть одного із членів родини та ін.) можуть впливати на зміни у стосунках із дітьми.

Вони втрачають здатність до усвідомлення власних почуттів, що унеможлиблює психологічне благополуччя. Це може призвести навіть до блокування відчуття власного тіла. За таких умов особистість втрачає гостроту контакту з дітьми, одного з одним. Такі блокування власної чуттєвості стають перепороною до розуміння іншого, дітей, родини загалом. Формується роздратування, емоційна й інтелектуальна відстороненість від того, що відбувається. За таких умов особистість не намагається спілкуватися з іншими, вона лише приєднується до способу існування з ними. Це визначається особистістю як «сірі будні», «нудьга», які породжують злість, агресію. Такий захисний механізм, як уникнення, проявляється у відмові від активної діяльності на тій підставі, що відсутні необхідні здібності, умови, певна підтримка. Це провокує відмову від власної мети, бажань, підміну власних бажань чужими, бажаннями іншого (жінка обслуговує лише бажання інших, «чоловікові хочеться уваги, спокою», «дитина хоче більше подарунків, солодощів», а не мами).

– Нездатність врегулювати власну амбівалентність емоцій, бажань (25% висловлювань).

У таких випадках подружжя відзначають, що у них навіть не з'являється бажання прояснювати, обговорювати стосунки, власні бажання. На їхніх обличчях з'являються маски благополуччя «все, як у всіх». Вираз обличчя не відповідає внутрішньому емоційному стану особистості. Внутрішній конфлікт не виходить назовні. Життя проходить у постійному протистоянні зі світом. У сімейних парах відсутня щирість у стосунках, не висловлюються власні почуття («щоб не було сварки», «це нічого не змінить, буде тільки гірше», «краще стерпіти, ніж пояснювати свою думку», «і кохаю, і ненавиджу одночасно»).

Амбівалентність емоцій породжує відсутність конгруентності у взаємостосунках особистості з іншими, що стає перепороною у формуванні психологічного благополуччя. Стратегія маніпулювання владою у стосунках руйнує відчуття благополуччя. Неусвідомлювані блокади перепони у психологічному благополуччі

особистості виникають за умов супротиву в чуттєвості взаємин (десенсibilізації) у стосунках членів сім'ї. У такому разі члени сім'ї не прислухаються один до одного, не дивляться один на одного, формально поверхового підтримують взаємодію. Між ними не відбувається контакту, емоційної близькості, відчувають роздратування, нудьгу, відстороненість від того, що відбувається. Члени сім'ї не підтримують спілкування, не спонукають до прояснення стосунків, порозуміння. Вони лише підтримують нудьгу та роздратування як спосіб життя, не цінуючи почуттів і думок один одного. На питання «Як ви проводите час?» відповідають: «Дивимося телевізор». Не відчуваючи власні потреби, не беручи до уваги потреби іншого, члени сім'ї намагаються не травмувати один одного й оберігати самих себе від вторгнення ззовні.

Перепонами до психологічного благополуччя стає неможливість прояснення власних потреб. Коли такі ситуації повторюються, то один із учасників взаємодії не намагається самостійно відповідати на питання, надає можливість все вирішувати за нього, і це створює перепони у психологічному благополуччі. Між ними не відбувається порозуміння, стосунки стають стереотипними, пасивними, без скандалів, суперечок, активних обговорювань. Такі стосунки вирізняються мовчазними погодженнями, у яких накопичується прихована злість, агресія.

– Страхи втратити емоційну близькість у наявних стосунках (тривога і вина), що породжує механізми психологічних захистів особистості (15% висловлювань).

Страхи втрати емоційних близьких стосунків породжують пасивний супротив усвідомленню реальної життєвої ситуації. У такому разі одна зі сторін нав'язує своє бачення проблеми та можливе вирішення її. Інший партнер погоджується з цим без власного рішення, не витрачаючи енергії на питання, зусилля на прояснення ситуації.

В інтроєктивних стосунках сім'ї живуть за усталеними правилами, із почуттям апатії та безініціативності, але з почуттям безпеки. Це почуття оманливе, оскільки породжує конформність до усталених норм і правил у сімейній системі. Безініціативні члени сімейної системи підпорядковуються одному сімейному авторитету. Вони повторюють інформацію, отриману від нього, і не аналізують, не ставляться критично до неї. Дотримуючись загальних стандартів, вони не виказують незалежних суджень, власних рішень. У сімейній парі повторюються сімейні сценарії власних батьків, які можуть не подобатися, але «так було у стосунках моїх батьків», «ці стосунки не були щасливими але й зберегли сім'ю», «так усі сім'ї живуть». Висловлювання несуть уста-

лені життєві стратегії. Особливо білінгвальні сім'ї можуть мати проблеми із сімейною емпатією у стосунках пари. Оскільки культуральні розбіжності у певних стандартах виховання породжують непорозуміння, то важливо домовлятися у спільних поглядах. Відсутність ієрархії у взаємодії членів сім'ї (батьків і дітей, старших і молодших), породжує хаос і блокування емоційних позитивних стосунків. Повторення старих стратегій, нездатність поновлення їх знижує чуттєвість у особистості або навіть блокує її.

– Неможливість змінити стратегії утримання емоційних зв'язків у стосунках: витіснення, раціоналізація, проекція у ситуаціях власних внутрішніх конфліктів (10% висловлювань).

Найчастіше захисним механізмом поведінки стає витіснення, неусвідомлене «забування» неприємних фактів і нереалізованих потреб, заміщення їх більш простішими для досягнення цілями. Механізм раціоналізації допомагає виправданню помилок у певних діях і заміну складних у досягненні цілей на більш прості, які не потребують більших зусиль. Раціоналізація вчинків «так буде краще для всіх», «така ситуація, неможливо було інакше», «нічого вже не поробиш, може, це і на краще». У разі не усвідомлення ними власних потреб вибудовують інформацію потреб іншого (проекція як вид супротиву). Проекція існує, коли один член сімейної системи, не ставлячи питань, намагається задовольнити власні потреби, наділяючи ними іншого. Нав'язуючи власні потреби іншому, видає їх за корисні й такі, що потребують задоволення, дозволяючи відповідати за нього іншому. Механізм проекції надає можливість уникати усвідомлення контакту, власних бажань, які перекладають на інших членів сімейної системи. Ці механізми захисту руйнують відвертість у сімейних стосунках, щирість висловлювань у батьків і дітей. Вони утримують агресію, злість і не просять підтримки й уваги. Кожен із сімейної системи відчуває певне відторгнення, неприйняття, ізоляваність і водночас закривається у своєму внутрішньому світі. Загроза таких стосунків у тому, що це може призвести до психосоматичних симптомів у дітей та узалежнених стосунків у батьків (алкоголь, наркотики). Будь-які перепони у спілкуванні закінчуються не проясненням можливості вирішення проблеми, а певною втечею «залиште мене у спокої». За таких умов унеможлиблюється процес розвитку психологічного благополуччя дітей.

У таких сім'ях не спілкуються із сусідами, друзями, однолітками, не відвідують публічні місця. Контакти між членами сім'ї зведені до мінімуму, вони не діляться своїми почуттями, бажаннями, планами, таємницями,

не ставлять питання, намагаються ізолюватися (особливо у ситуаціях фрустрації). Вони уникають спілкування, переводячи контакт в іншу площину, яка не викликає тривоги, хвилювання. Таким чином відбувається переривання стосунків, емоційної близькості. Відновлення бажаних емоційних зв'язків, що стають чинниками психологічного благополуччя, спираються на визначені перепони у цьому процесі. **Новизною** отриманих результатів у нашому дослідженні стало виокремлення чинників, які впливають на активізацію та перепони у формуванні психологічного благополуччя молодого подружжя, котре має дітей дошкільного віку. Саме цей вік стає основою формування психологічного благополуччя особистості у майбутньому. Був використаний аналіз нарративу історій життя молодого подружжя з метою узагальнення проявів психологічного захисту особистості у взаєминах членів сім'ї. Методика асоціативно-чуттєвої фокус-реконструкції переживань історій життєвого шляху особистості виявляє особливості сприйняття емоційних взаємостосунків з іншими (колегами, сусідами, членами сім'ї). Саме аналіз нарративу життєвих історій емоційних зв'язків, прив'язаності, залежності, психологічних захистів, емоційної близькості у взаємодії з іншими визначає чинники, що стають на заваді психологічного благополуччя.

Висновки

Узагальнюючи прояви емоційних зв'язків у батьків і дітей, ми визначили значущість спілкування у родинному колі для дитини дошкільного віку.

Були виокремлені чинники, які стають перепонами у становленні психологічного благополуччя дитини. Серед факторів, що впливають на руйнування психологічного благополуччя особистості, було визначено:

- бажання максимальної відданості партнера по взаємодії (яка руйнує взаємини з іншими), що порушує особистісні границі іншого;
- нездатність врегулювати власну амбівалентність емоцій, бажань;
- страхи втратити емоційну близькість у наявних стосунках (тривогу і вину), що породжує механізми психологічних захистів особистості;
- неможливість змінити стратегії утримання емоційних зв'язків у стосунках: витіснення, раціоналізацію, проєкцію у ситуаціях власних внутрішніх конфліктів;
- відсутність конгруентності у взаємостосунках особистості з іншими;
- стратегія маніпулювання владою у стосунках між батьками;
- відсутність ієрархії у взаємодії членів сім'ї батьків і дітей;
- повторення старих поведінкових стратегій, нездатність поновлення їх.

Перспективою дослідження передбачається розробка програм відновлення бажаних емоційних зв'язків, які стають чинниками психологічного благополуччя сімейних пар. Доцільним може бути застосування таких програм для молодого подружжя у студентському середовищі, робочої молоді, у психологічних консультаціях у вишах, дитячих садочках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бенко Е.В. Обзор зарубежных публикаций, посвященных исследованию благополучия. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия психология*. 2015. Т. 8. № 2. С. 5–13.
2. Водяха С.А. Современные концепции психологического благополучия. *Дискуссии. Серия: Психологические науки*. 2012. № 3. С. 132–138.
3. Майстренко Т.М. Вплив сімейних стосунків на становлення рівня домагань у дітей. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. Київ, 2001. С. 112–115.
4. Карабаєва І.І. Особливості визначення рівня сформованості етичних інстанцій у старших дошкільників. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Т. IV: Психологія розвитку дошкільника. Вип. 12. С. 62–74.
5. Кондратенко Л.О. Психологічні особливості сучасних учнів початкової школи. *Практична філософія і Нова українська школа*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2019 р., м. Київ. Київ: НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України, 2019. С. 62–64.
6. Володарська Н.Д. Почуття благополуччя у контексті психології цінностей особистості. *Актуальні проблеми психології: Психологія обдарованості*. Т. VI: Психологія обдарованості. Вип. 15. 2019. С. 145–155.
7. Ньюфилд Г. Ключи к благополучию детей и подростков. Москва: Ресурс, 2012. 305 с.
8. Шамянов Р.М. Психология субъективного благополучия людей. *Мир психологии*. 2012. № 2. С. 143–148.
9. Diener E., & Seligman M.E. Beyond Money: Toward an Economy of Well Being. *Psychological Science in the Public Interest*. 2004. № 5 (1). P. 1–31. URL: <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00501001.x> (дата звернення: 10.06.2021).
10. Extremera N., José M., S., Fernández-Berrocal P. Trait Meta-Mood and Subjective Happiness: A 7-week Prospective Study. *Journal of Happiness Studies*. 2011. № 12. P. 509–517. URL: <https://doi.org/10.1007/s10902-010-9233-7> (дата звернення: 10.06.2021).
11. Keyes C.L.M., Shmotkin D., & Ryff C.D. Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2002. № 82 (6). P. 1007–1022. URL: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.1007> (дата звернення: 10.06.2021).
12. Diener E., Oishi Sh., & Lucas R. Personality, Culture and Subjective Well-Being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life. *Annual Review of Psychology*. 2003. № 54. P. 403–425.

REFERENCES:

1. Benko Ye.V. (2015). Obzor zarubezhnykh publikatsiy, posvyashchennykh issledovaniyu blagorapoluchiya [Review of foreign publications dedicated to the well-being research]. *Vestnik Yuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya psikhologiya – Features of determining the level of formation of ethical instances in senior preschoolers Bulletin of the South Ural State University. Psychology series*, 8 (2). 5–13 [In Russian].
2. Vodyakha S.A. (2012). Sovremennyye kontseptsii psikhologicheskogo blagopoluchiya [Modern concepts of psychological well-being]. *Diskussii. Seriya Psikhologicheskiye nauki – Discussions. Series Psychological sciences*, 3. 132–138 [In Russian].
3. Maystrenko T.M. (2001). Vplyv simeynykh stosunkiv na stanovlennya rivnya domahan u ditey [Impact of family relationships on the aspiration level development in children]. *Problemy zahalnoyi ta pedahohichnoyi psikhohiyi: Zbirnyk naukovykh prats / za red. S.D. Maksymenka – Problems of general and pedagogical psychology: Collection of scientific papers / Edited by S. Maksimenko*. Kyiv, 112–115 [In Ukrainian].
4. Karabayeva I.I. (2016). Osoblyvosti vyznachennya rivnya sformovanosti etychnykh instantsiy u starshykh doshkil'nykiv [Features of determining the level of ethical instances formation in senior preschoolers]. *Aktualni problemy psikhohiyi. Psikhohiya rozvytku doshkilnyka – Actual problems of psychology. Psychology of preschooler development*. Vol. IV, 12, 62–74 [In Ukrainian].
5. Kondratenko L.O. (2019) Psikhologichni osoblyvosti suchasnykh uchniv pochatkovoyi shkoly [Psychological features of modern primary school students]. *Praktychna filosofiya i Nova ukrayins'ka shkola: zbirnyk tez Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 16 travnya 2019 r., m. Kyiv. Instytut pedahohiky NAPN Ukrayiny – Practical Philosophy and the New Ukrainian School: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, May 16, 2019, Kyiv, Institute of Pedagogy of NAPS of Ukraine*. Kyiv, 2019, 62-64 [In Ukrainian].
6. Volodarska N.D. (2019) Pochuttya blahopoluchchya u konteksti psikhohiyi tsinnostey osobystosti [Well-being feelings in the context of the psychology of personal values]. *Aktualni problemy psikhohiyi: Psikhohiya obdarovanosti. Tom VI: Psikhohiya obdarovanosti. Vypusk 15 – Actual problems of psychology: Psychology of aptitude. Vol. VI: Psychology of giftedness. Issue 15*. 145–155 [In Ukrainian].
7. Nyufild G. (2012). Klyuchi k blagopoluchiyu detey i podrostkov [Keys to the well-being of children and adolescents]. Moscow: Resurs, 305 [In Russian].
8. Shamionov R.M. (2012) Psikhologiya subyektivnogo blagopoluchiya lyudey [Psychology of subjective well-being of people]. *Mir psikhologii*, 2, 43–148 [In Russian].
9. Diener E., & Seligman M.E. (2004) Beyond Money: Toward an Economy of Well Being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5 (1). 1–31. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00501001.x>
10. Extremera N., José M., S., & Fernández-Berrocal P. (2011) Trait Meta-Mood and Subjective Happiness: A 7-week Prospective Study. *Journal of Happiness Studies*, 12. 509–517. <https://doi.org/10.1007/s10902-010-9233-7>.
11. Keyes C.L.M., Shmotkin D., & Ryff C.D. (2002) Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82 (6). 1007–1022. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.1007>
12. Diener E., Oishi Sh., & Lucas R. (2003) Personality, Culture and Subjective Well-Being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life. *Annual Review of Psychology*, 54. 403–425.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2021.

The article was received 15 June 2021.